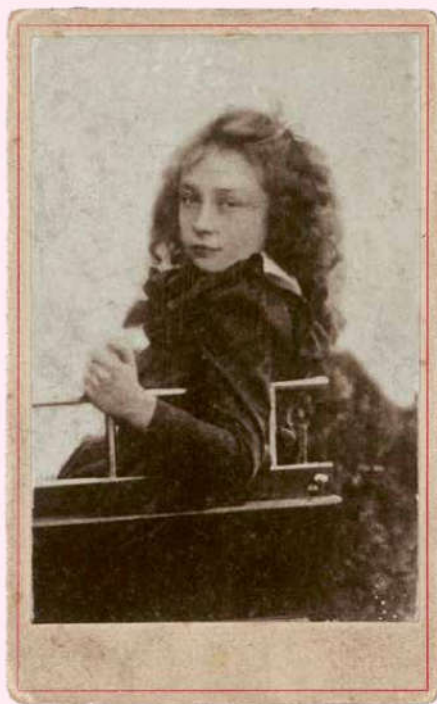

Doofpot of antipapistische veldtocht?

Feiten en verzinsels na de moord op Mia Kessels in 1900

Marietje Kessels.
Coll. Regionaal Archief Tilburg

Hij neemt de term zo graag en vaak in de mond, dat je bijna zou denken dat de Amerikaanse president Donald Trump het fenomeen had uitgevonden. Maar *fake news* bestaat natuurlijk al veel langer dan vandaag. Aan het begin van de twintigste eeuw had een vrijgesproken verdachte in een geruchtmakende moordzaak er behoorlijk last van. Auteur Jacqueline Verkleij

In de nazomer van het jaar 1900 werden de inwoners van Tilburg opgeschrikt door een gruwelijke misdaad die de gemoeiden niet alleen in de stad, maar in het hele land nog maanden, zo niet jaren zou bezighouden. De elfjarige Mia Kessels, dochter van de eigenaar van de Koninklijke Nederlandse Fabriek van Muziekinstrumenten, ging in de morgen van 22 augustus rond half elf van huis om een brief te posten en haar pianoles van die middag af te zeggen. Ze zou met haar broers en zusjes in de ezelwagen een tochtje naar het bos gaan maken. Tot grote ongerustheid van haar familie was ze aan het eind van de dag nog steeds niet teruggekeerd. Twee dagen later werd haar lichaam gevonden in het gewelf van de Noordhoekse kerk. Ze was verkracht en gewurgd.

Na speculaties over zigeuners die zich in de stad ophielden en enkele andere wilde geruchten, richtte het politieonderzoek – geleid door hoofdcommissaris Hermanus Caarls – zich op twee verdachten. In eerste instantie ging de aandacht uit naar de koster van de kerk, Johannes van Isterdael. Enkele getuigenverklaringen hadden verdenkingen geladen op de man die zo ongeveer als enige de sleutels had van alle ruimten in de kerk, en dus ruime gelegenheid gehad zou hebben het misdrijf te begaan en het lichaam te verbergen. Het hof achtte dit scenario echter niet bewezen, en Van Isterdael werd in december 1900 vrijgelaten.

De tweede verdachte was Gus Mutsaers, een schilder die op de dag van de verdwijning van Mia (die om onbekende redenen door de media al snel tot Marietje was omgedoopt) in de kerk aan het werk was geweest. Hij was in het bezit van enkele deels bebloede kledingstukken van het vermoorde meisje, maar beweerde die van de koster te hebben gekregen met het dringende verzoek ze te verstoppert. Mutsaers werd opgepakt en gevangengezet. Hij sprak zichzelf in verklaringen meermaals tegen, maar mede door de briljante verdediging van zijn advocaat, Frans van Pels Rijcken, werd ook hij vrijgesproken. In april 1903 verliet hij de stad en vestigde zich in Antwerpen.

De moord blijft tot op de dag van vandaag onopgelost, hoewel velen ervan overtuigd waren (en sommigen nog steeds zijn) dat de ware schuldige pastoor Van Zinnicq Bergmann was – een feit dat door de katholieke kerk, die in die tijd met name in het zuiden van het land nog behoorlijk veel invloed had, met ferme hand in de doofpot zou zijn gestopt. Deze en andere aantijgingen zullen nooit meer bewezen kunnen worden, hoewel het wel vreemd is dat er vrijwel niets van de zaak in de openbare archieven is terug te vinden. Ed Schilders, auteur van het boek *Moordhoek. De moord op Marietje Kessels in een katholieke kerk* heeft zijn minutieuze reconstructie van het misdrijf voornamelijk gebaseerd op stukken die zijn aangetroffen in het dossier van advocaat Van Pels Rijcken.

Min of meer onjuist

De dagen na de moord en ook later, gedurende het hele proces tegen Mutsaers en Van Isterdael, stonden de kranten bol van de berichten, die dikwijls na enige tijd weer even snel werden ingetrokken. Met een breedsprakigheid die we ons nu niet meer kunnen voorstellen, werd uitvoerig verslag gedaan van de ontwikkelingen, de getuigenverklaringen, de overwegingen van het hof, het hoger beroep, en alle speculaties over de dader. De kranten namen berichten van elkaar over, of tikten elkaar op de vingers wanneer de gepresenteerde feiten niet bleken te kloppen. Wat echter minstens zo interessant is, is wat er daarna gebeurde.

In augustus 1903 meldden de kranten dat de schilder Gus Mutsaers zou zijn overleden. 'Op eene ladder staande, werde hij door eene brouwerskar omvergeworpen en overreden,' schreef *Nieuwsblad van Friesland: Hepkema's Courant* op 15 augustus 1903. Het *Dagblad van Noord-Brabant* wist te vertellen dat Mutsaers 'in gevaar van sterven' bekend zou hebben de moordenaar van Mia Kessels te zijn. 'Te bevoegder plaatse te Breda en te Tilburg is echter van een bekentenis van Mutsaers niets bekend,'

De drie verdachten: Johannes van Isterdael, Gus Mutsaers, George van Zinnincq Bergmann.
Coll. Regionaal Archief Tilburg

voegde het Friese nieuwsblad hieraan toe. *Fake news*, dus, hoewel de krant dit zelf vier dagen later bagatelliseerde: 'Een paar kleinigheden in dit bericht waren min of meer onjuist vanwege den komkommertijd. 't Ongeval was niet ernstig en van een sterfbed, bekennen en overlijden is in 't geheel geen sprake geweest. Overigens valt er op het bericht niet veel af te dingen.' De oplettende lezer zal opgemerkt hebben dat het feit dat de schilder van een trap was gevallen het enige was dat klopte – of in ieder geval niet werd gerectificeerd.

Vier jaar later, in 1907, moesten verschillende kranten melden dat hun eerdere bericht dat Mutsaers in Roermond zou zijn gearresteerd na op een ernstig misdrijf te zijn betrappt op een 'praatje' berustte, dat volkomen ongegrond was.

Geestelijke verwijderd

In 1912 leek er een polemiek te ontbranden tussen liberale en katholieke kranten over de vermeende doofpotaffaire. Op 13 april meldde de *Nieuwe Tilburgsche Courant* dat de Leidse professor B.D. Eerdmans 'nog maar eens' terugkwam op wat inmiddels al enige tijd bekendstond als 'de Tilburgse moordzaak'. De liberale Eerdmans was naast hoogleraar dominee, en liet zich in protestantse kringen en liberale kranten als de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (NRC) regelmatig kritisch uit over de katholieke kerk. 'Een deel van de rooms-katholieke pers ontkent dat er ten tijde van de behandeling der

moordzaak te Tilburg een geestelijke zou zijn verwijderd. Het is daarom noodzakelijk in herinnering te brengen dat dit wel degelijk het geval is geweest,' had de professor de maand ervoor in een ingezonden brief aan de NRC geschreven.

Na de moord op Mia Kessels hadden de inmiddels overleden pastoor Van Zinnincq Bergmann en de beide kapelaans van de Noordhoekse kerk moeten verklaren waar zij op de bewuste ochtend van 22 augustus waren geweest. Een van beide kapelaans had gezegd dat hij bij verschillende mensen op huisbezoek was gegaan. Sommigen van hen hadden dit bevestigd, anderen konden zich niet herinneren de geestelijke over de vloer te hebben gehad. De professor stelde uit betrouwbare bron te hebben vernomen dat, toen de schilder Mutsaers eenmaal was gearresteerd, zijn verdediger de bewuste kapelaan niet voor verhoor had kunnen oproepen, omdat deze Tilburg had verlaten en 'buiten bereik' was.

De woorden van Eerdmans riepen bij het katholieke lezerspubliek eveneens een storm van protest op

In het vervolg van het artikel werden zijn beweringen vol overgave gefileerd door de krant, die besloot met het vinnige verzoek: '... het innerlijk verband van de feiten aan te geven, zóó dat blijke, dat een "geestelijke werd verwijderd". Kan hij dat niet – wat 'n professor dan!' Bij godsdienstig-staatskundig dagblad *De Tijd* waren diens beweringen eveneens in het verkeerde keelgat geschoten: 'Aan prof. Eerdmans nu, zijne vage insinuaties te doen kloppen met [de] officiele feiten. Doet hij het niet, dan achten wij ons gerechtigd dezen hooggeleerde te rekenen tot hen, die hun eigen duim als volkomen vertrouwbaar bron beschouwen.' Het zou een tweet van Trump hebben kunnen zijn.

Op 17 april schreef pastoor Berkvens, een van beide voormalige kapelaans, in een ingezonden brief aan de NRC als antwoord op de aantijgingen van Eerdmans dat noch hij, noch zijn medekapelaan uit die tijd – tegenwoordig pastoor te Kaatsheuvel – onvindbaar was. 'Waar die professor een volkomen betrouwbare bron vond?' vraagt hij zich af. 'Niet bij mij. Niet bij mijn oud-collega. Niet bij onzen, thans overleden, pastoor dr. Van Zinnincq Bergmann. Niet aan het Bisdom. [...] Ik denk, ZEd. zal niet verder dan zijn kamer gezocht hebben.'

De katholieke krant *Onze Courant* richtte enkele dagen later zijn pijlen naast Eerdmans ook op *De Protestant*, een uitgave van de Evangelische Maatschappij, die zich klaarblijkelijk zorgen had gemaakt over de woorden van de professor. *Onze*

Courant vroeg om harde bewijzen en om eerherstel van beide kapelaans, ook al konden ze niet beoordelen 'hoe ver het eergevoel der beide verdachtmakers strekt'.

De woorden van Eerdmans riepen bij het katholieke lezerspubliek eveneens een storm van protest op. In ingezonden stukken in verschillende bladen werd hem onder andere verweten dat hij een 'verwoede, anti-papistische veldtocht' voerde, 'een professorale laagheid'. Zijn verweer dat hij alleen had willen wijzen op de problemen die overplaatsing van katholieke geestelijken voor gerechtelijk onderzoek kon opleveren, en dat hij daarmee niemand had willen beschuldigen, viel niet in vruchtbare aarde. Eerdmans weigerde zijn woorden in te trekken en werd – tot grote frustratie van onder andere de *Tilburgsche Courant* – later dat jaar benoemd tot rector magnificus in Leiden. 'Een eerbiedwekkende figuur is deze eerst loslippige, thans hardnekkig zwijgende professor niet,' besloot de krant het bericht over zijn benoeming.

Totaal onwaar

Intussen waren de Brabantse media ook de schilder Gus Mutsaers nog steeds niet bepaald gunstig gezind. 'Licht in den moord van Maria Kessels', kopte de *Tilburgsche Courant* op 7 augustus 1913. Dertien jaar na de moord was de zaak nog steeds niet opgelost, maar er was hoop op een doorbraak. 'De koster of de schilder? is de vraag, die nog altijd onbeantwoord is gebleven,' stelde de redacteur (geen woord overigens over de pastoor). De *Eindhovensche Courant* had echter even daarvoor gemeld dat Mutsaers, 'die, na te zijn vrijgesproken, wegens gebrek aan bewijs, de wijk naar Antwerpen had genomen [...], maandag door de politie aldaar [was] betrappt op het plegen van niet te noemen handelingen met een minderjarig meisje. Hij werd direct in verzekerde bewaring genomen en zal een strenge straf der om wraak roepende daad niet ontgaan. Natuurlijk ligt het voor de hand dat de publieke opinie hem nu meer dan ooit als den waren moordenaar op Maria Kessels beschuldigt.' De publieke opinie die met dit bericht natuurlijk schaamteloos werd gevoed.

Op 12 augustus moesten de media alweer flink gas

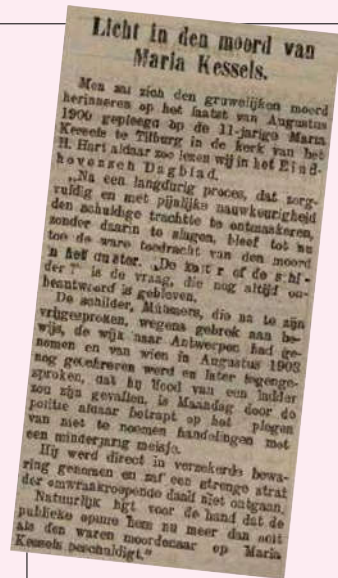

'Op eene ladder staande, werde hij door eene brouwerskar omvergeworpen en overreden.'
 Uit: Nieuwsblad van Friesland (15 augustus 1903)

terugnemen. *De Telegraaf* meldde die dag dat was gebleken dat het bericht 'totaal onwaar' was: 'Gisteren, zoo meldt de "Bred. Ct.", was de schilder M. te Breda, waar hij de redactie inlichtte dat men omtrent hem kon informeerden bij de politie te Antwerpen. Hij beklagde er zich over, dat telkens van zekere zijde onware berichten worden in de wereld gezonden over zijn persoon.' Drie dagen later publiceerde genoemde *Bredasche Courant* een artikel waarin werd gemeld dat de schilder juridische stappen had ondernomen tegen de Eindhovense krant. Hij was van mening dat men hem maar niet met rust scheen te willen laten: ieder jaar werden er in augustus, de maand waarin de moord was gepleegd, weer andere berichten gelanceerd die volgens hem 'absoluut onwaar' waren. 'Of men hierdoor de publieke opinie tegen dien man tracht gaande te houden, is met zekerheid niet te zeggen,' schreef de krant, 'doch het heeft er dan allen schijn van.' Een paar jaar tevoren had Mutsaers een bericht gelezen dat hij in Antwerpen van een ladder te pletter op straat was gevallen; weer een paar jaar later zou hij door een zware bierwagen in Antwerpen zijn doodgereden. Ook dit is feitelijk *fake news*, want zoals we gezien hebben, luidde de oorspronkelijke bewering dat de val van de ladder en de aanrijding door de bierkar min of meer tegelijkertijd hadden plaatsgevonden.

Niet geheel normaal

In 1918, dus achttien jaar na dato, stonden de kranten opeens, zij het kortstondig, weer vol met berichten over de moord. *De Telegraaf* meldde op 5 maart van dat jaar dat een ongeveer zestigjarige gepensioneerde Oost-Indisch militair, afkomstig uit Luxemburg, zich bij de politie had gemeld met de mededeling dat hij destijds Marietje Kessels van het leven had beroofd. De man was oorspronkelijk barbier, had jaren tevoren dienst genomen bij het Indische leger, en was na afloop van zijn diensttijd naar Nederland teruggekeerd. Hij wilde eigenlijk bijtekenen, maar werd wegens

De koster of de schilder?
 Uit: Tilburgsche Courant (13 augustus 1913)

lichaamsgebreken afgekeurd. Daarna vertoefde hij enige tijd in het 'invalidenhuis' Bronbeek, had na zijn ontslag wat rondgezworven, en was op eigen verzoek wederom opgenomen. Uiteindelijk beviel het zwerfverbstaan hem toch beter, dus hij verliet het tehuis en trok vervolgens als rondreizende koopman het land door. Op een van zijn zwerftochten vertoefde hij een halve dag in Tilburg, waar hij zich volgens eigen zeggen schuldig had gemaakt aan 'onzedelijke handelingen' tegenover het meisje. Daarna had hij haar uit vrees voor ontdekking vermoord. Onmiddellijk na de misdaad was hij met de trein naar Den Bosch gegaan. Als hij nog drie jaar langer over de moord had gezweven was de zaak volgens de krant verjaard geweest, maar gewetenswroeging had hem ertoe gebracht zichzelf aan te geven. De media gingen helemaal los. De vader van Mia, Mathieu Kessels, werd uitgenodigd zijn kijk op de zaak te geven. Koster Johan van Isterdael en natuurlijk Gus Mutsaers werden geïnterviewd. Er werd volop gespeculeerd: de oud-militair had aangegeven in de Wagenstraat in Den Haag een gesprek te hebben gehad met een schrijver. *Het Nieuwsblad van het Zuiden* had ontdekt dat niemand minder dan koster Van Isterdael inmiddels in Den Haag woonde en werkzaam was bij een houtbewerkerbedrijf. Was er een connectie? En zo ja, welke? Tegelijkertijd werd nog eens goed gekeken naar enkele getuigenissen die tijdens de rechtszaak waren afgelegd, en die in

Familie Kessels, helemaal rechts Marietje. Coll. Regionaal Archief Tilburg

tegenspraak leken te zijn met hetgeen de militair beweerde. Na een aanvankelijke aarzeling stond Mutsaers, die inmiddels in Tilburg woonde en werkzaam was in het Philipsdorp in Eindhoven, de verslaggevers van *De Telegraaf* te woord. Hij vertelde dat hij telkens als hij 's avonds vanuit zijn werk met de trein in Tilburg aankwam, lastiggevallen werd door de correspondent van *De Maasbode*. 'Deze was bij hem aan huis geweest en hoewel Mutsaers niet of zéér weinig sprak, stonden er toch dingen in "de Maasbode" van Woensdagavond die hij niet gezegd had. [...] Eveneens wees hij met verontwaardiging af, dat hij volgens dezelfde krant gezegd had: "Als de koster dat zeggen kan, kent hij den dader; dan moet hij maar zeggen, wie 't geweest is.'" *Het Nieuwsblad van het Zuiden* op zijn beurt wist koster Van Isterdael te strikken voor een interview, waarin volgens latere berichtgeving in *De Telegraaf* Mutsaers er niet al te best vanaf kwam. In een tweede interview met de krant verwonderde de getergde schilder zich erover dat de bladen het simpelste bericht dat betrekking had op Mia Kessels op- of overnamen, maar dat ze met geen woord repten over wat hij in zijn eerste interview met *De Telegraaf* had gezegd. Ook kwam het hem vreemd voor 'dat er thans de koster zoo op lospraat terwijl hij eertijds bij de behandeling en het onderzoek der zaak zoo terughoudend was'.

Uiteindelijk bleek de hele bekentenis die tot al die ophef had geleid *fake news*. Op 10 april meldden de kranten dat de man die zichzelf had aangegeven als moordenaar van Mia Kessels binnen afzienbare tijd op vrije voeten zou worden gesteld. Psychiatrisch onderzoek had uitgewezen dat de man 'niet geheel normaal is en zich slechts inbeeldt de moordenaar te zijn. Er worden pogingen aangewend den man in een gesticht te plaatsen.'

En zo blijft de moord op 'Marietje' Kessels tot op de dag van vandaag onopgelost, en blijft haar naam te pas en te onpas tot ver in de twintigste eeuw opduiken in allerhande krantenberichten - *fake* of anderszins. •

Bronnen

- Ed Schilders, *Moordhoek. De moord op Marietje Kessels in een katholieke kerk* (Tilburg 1988).
- Godelieve Kessels, *De moord op Marietje Kessels. Waarom de ouders moesten zwijgen* (Utrecht 2011).
- Delfer.nl.

Jacqueline Verkleij is zelfstandig onderzoeker en maakt stamboomboeken in opdracht. Zie pastpresents.nl